

ATAVİYYE

(العطوية)

Hâriciler'den Atıyye b. Esved'in

(ö. 75/694)

fikirlerini benimseyenlere
verilen ad

(bk. ATİYYE b. ESVED).

ATAY, Falih Rifki

(1894-1971)

Gazeteci ve yazar.

İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Rehber-i Tahsil Mektebi ile Mercan İdâdisi'nde yaptı. Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre Bâbî-âli Mektûbî Kalemî'nde kâtip, Dahiliye Nezâreti Hususi Kalemî'nde müdür muavini olarak çalıştı (1913). Gazeteciliğe *Tanin*'de röportaj ve makaleler yazarak başladı. I. Dünya Savaşı sırasında yedek subay olarak Filistin ve Suriye'de Dördüncü Ordu Karargâhı'nda Cemal Paşa'nın kâtipliğini yaptı; 1917'de İstanbul'a döndü. Cemal Paşa Bahriye nazırı olunca Kalem-i Mahsus müdür muaviniğine tayin edildi; bir ara Çarkçı Mektebi'nde edebiyat hocalığı yaptı (1918). Daha sonra kendisini bütünüyle gazeteciliğe verdi. 20 Mart 1918'de Ali Naci Karacan, Necmeddin Sadak ve Kâzım Şinasi ile birlikte *Akşam* gazetesini kurdu. Gazetede yazdığı yazılarla Millî Mücadele aleyhinde olanları şiddetle tenkit etti. Büyük Millet Meclisi'nde ikinci dönem (1923) Bolu, daha sonraki dönemlerde de Ankara milletvekili olarak bulundu. *Hâkimiyet-i Milliye*, *Ulus* ve *Milliyet* gazetelerinde başyazarlık yaptı. Milletvekilliği 1950 yılına kadar sürdü. Bu tarihten sonra ölümüne kadar kendi kurduğu *Dünya* gazetesini yönetti. 20 Mart 1971'de İstanbul'da öldü.

Cumhuriyet rejimi ile inkılapların devamlı savunucusu olan Falih Rifki, Cum-

huriyet devri nesrinin ve bilhassa seyahat ve hâtıra edebiyatının gelişmesinde öncülük eden bir yazardır. *Ateş ve Güneş* adlı eserinde I. Dünya Savaşı sırasında gördüklerini anlatırken çok başarılı bir nesir örneği verir. Gezi ve hâtıra türündeki eserleri birbirini takip ederek Cumhuriyet devrinde seyahat edebiyatının en başarılı imzası olarak tanındı. Gençliğinden beri Türkçülük ve Türkçecilik akımının tesirinde kalan Falih Rifki uzun süre bu yolda yürüdü; ancak öz türkçecilik akımının aşırılığa kaçması üzerine hayatının son yıllarında bu görüşü desteklemekten vazgeçti.

Gezi, hâtıra ve fıkra türündeki başlıca eserleri şunlardır: *Ateş ve Güneş* (İstanbul 1335), *İzmir'den Bursa'ya* (Halide Edip, Yakup Kadri ve Mehmed Asım ile birlikte, İstanbul 1338), *Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya* (Ankara 1930), *Denizası* (İstanbul 1931), *Yeni Rusya* (Ankara 1931), *Moskova - Roma* (Ankara 1932), *Zeytindağı* (Ankara 1932), *Bizim Akdeniz* (Ankara 1934), *Taymis Kıyıları* (İstanbul 1934), *Tuna Kıyıları* (İstanbul 1938), *Hind* (İstanbul 1944), *Babamız Atatürk* (İstanbul 1955), *Çankaya* (I-II, İstanbul 1961), *Batış Yılları* (İstanbul 1963), *Pazar Konuşmaları* (İstanbul 1966), *Bayrak* (İstanbul 1970), *Gezerek Gördüklerim* (İstanbul 1970). Roman türündeki tek eseri ise *Roman* (İstanbul 1932) adını taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Baki Süha Ediboğlu, *Falih Rifki Atay Konuşuyor*, İstanbul 1945; Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara 1972, s. 382, 399, 401, 404-422; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979, s. 79, 362; Behcet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 62; "Atay, Falih Rifki", *TDEA*, I, 219; Fahir İz, "Atay", *El² Suppl.* (İng.), s. 98-99.

NURİ YÜCE

ATÇEKEN

Osmanlılar döneminde,
özellikle Akşehir ve
Tuz gölü arasındaki bölgede yaşayan ve
at yetiştirmekle meşgul olan
cemaatlere verilen ad.

Osmanlı kaynaklarında bazan atçeken, bazan da bunun Farsça karşılığı olan esbkeşân ifadesi geçmektedir. At çekmek tabiri aslında, Kâşgarlı'nın sözlüğüne göre, "bir attan kan almak" demektir (*Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi*, II, 21). XI ve XII. yüzyıl Bizans kaynakları, Pe-

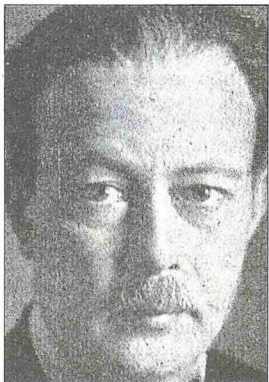
çenekler'in ve Kumanlar'ın atlarından bahsederken Türkler'in bunları kanattıklarını, yani belirli mevsimlerde atlardan kan aldıklarını yazmaktadırlar. Kan alma, çok eski zamanlardan beri bilinen ve bugün de bazı barsak hastalıklarında kullanılan bir tedavi usulüdür.

Osmanlı tahrir* defterlerinde il yazıcılar atçeken tabirini başka bir anlamda kullanmışlardır. Bunlara göre bu isim, at yetiştiren cemaatlerin at vergisine tâbi tutulduklarını ifade etmektedir. At vergisine tâbi olmayan cemaatler söz konusu olduğunda bunlar "at çekmeyenler" şeklinde belirtilir, dolayısıyla vergi vermekle mükellef olmadıklarına işaret edilir.

Atçekenler XV. yüzyılın sonunda Orta Anadolu'da üç idarî bölgeye yayılmış bulunuyorlardı. Bu bölgeler Tuz gölünün batı tarafında Eski İl kazası, gölün güneydoğu tarafında Bayburt bölgesi ve Akşehir'in doğusunda bulunan Turgut kazası idi.

Atçekenler devlete her yıl "at resmi" veya "at akçesi" denilen bir vergi veriyorlardı. Buna karşılık reâyânın tâbi tutulduğu avârız-ı dîvâniyye denilen vergiden muaf idiler. At vergisi her cemaatin gücüne göre tesbit ediliyordu. Kanunnâmelere göre her on iki hânedan bir at alınıyordu. Fakat tahrir defterleri incelendiğinde bu rakamın her yerde aynı olmadığı görülür. XV. yüzyılın sonunda Eski İl'de on üç hâne bir at, Bayburt'ta yirmi bir hâne ve Turgut kazasında on hâne bir at vermekle mükellef idi. II. Bayezid devrinde bir atın değeri 300 akçe kabul edilirken Kanûnî Süleyman zamanında bu 700 akçeye çıkmış, XVI. yüzyılın sonunda 900 akçeyi bulmuştu. II. Bayezid devrinde Eski İl 104 at veya 31.200 akçe, Bayburt altmış üç at veya 18.900 akçe, Turgut 206 at veya 61.800 akçe veriyordu.

Atçekenler yalnız at değil öbür cemaatler gibi koyun da besliyorlardı. Bazı zengin cemaatlerde hâne başına yaklaşık doksan koyun düşüyordu. Atçekenler haymanalardan (yerleşik olmayan, konar göçer) sayıldıkları halde aralarında reâyâ gibi ziraatla meşgul olanlar da vardı. Ancak yurtlarında ziraatla meşgul oldukları zaman, öşürden muaf oldukları için ne kadar tahıl ektikleri tesbit edilememektedir. Yurtlarından başka topraklarda çift sürdüklerinde ise kendilerinden maktû olarak bir miktar para alınıyordu. Sonradan, muhtemelen Fâ-

Falih
Rifki
Atay